

ATODIAD 3

Mawddach Crescent: Prif Ddigwyddiadau / Dyddiadau

- Chwefror 1902 Cwblhau adeiladu morglawdd y Cob
- Medi 1902 Cwblhau adeiladu tai Mawddach Crescent
- Haf 1903 Gwasanaeth tram o Fawddach Crescent i Bont Abermaw (ar hyd y Cob) yn cael ei agor i'r cyhoedd. Y gwasanaeth yn dirwyn i ben ar ddiwedd yr haf hwnnw.
- 1905 Tynnu lein y tram
- 1906 Cyfeiriad yng nghofnodion Cyngor Plwyf Llangelynnin (CPLI) fod morglawdd y Cob yn adnodd mawr i'r ardal (10/11/1906).
- 1907 Cyfeiriad yng nghofnodion CPLI at ffurfioli'r llwybrau newydd ger Mawddach Crescent yn amodol ar gytundeb Solomon Andrews (12/01/1907). Credai Mr Higgon, yr asiant a oedd yn gweithredu ar ran Solomon Andrews, y byddai'n well gan Mr Andrews agor yr hen lwybr a oedd yn rhedeg ar hyd y traeth o flaen y tai yn hytrach na neilltuo'r llwybrau newydd. Dywedodd Mr Higgon nad oeddynt, mewn unrhyw achos, am atal unrhyw un rhag defnyddio'r llwybr y tu ôl neu o flaen y tai.
- 1915/6 Cyfeiriad fod giât ar lwybr Mawddach Crescent wedi cael ei newid am gamfa/gris, a'r rheswm am hynny (yn ôl y cofnodion) oedd atal beiciau modur rhag ei ddefnyddio. Nid oes awgrym clir p'un a oedd y "rhwystr" hwn yn bodoli o flaen y tai, neu tu cefn i'r tai.
- 1932 Paratoi rhestr o lwybrau cyhoeddus. Llwybr wedi'i ddisgrifio fel a ganlyn wedi'i gynnwys ar y rhestr: **"Llwybr yn arwain o'r briffordd gyferbyn a'r castell, groesi'r Rheilffordd ar draws y Fawnog heibio Mawddach Crescent croesi'r rheilffordd hyd ben y clawdd llanw i ben y Penrhyn"**.
- 1935 Rhestr arall o lwybrau cyhoeddus wedi'i pharatoi ac yn cynnwys llwybr gyda'r disgrifiad a ganlyn **"Llwybr oddiwrth eglwys Arthog hyd ben y cei i lawr heibio gorsaf y rheilffordd Arthog drwy dir Fegla Fach heibio Mawddach Crescent croesi y rheilffordd wrth Barmouth Junction hyd ben y clawdd llanw i ben y Penrhyn, hefyd croesai y llwybr hwn wrth Mawddach Crescent hyd y traeth ond yn awr hyd y clawdd llanw i bont y rheilffordd"** ac **"Llwybr yn arwain o'r briffordd gyferbyn a castell croesi y rheilffordd ar draws y Fawnog heibio Mawddach Crescent"**.
- 11/10/1938 Datgan cofnodion CPLI fod morglawdd y Cob wedi cael ei gynnal a chadw gan Ystâd Andrews ers iddo gael ei adeiladu.
- 08/09/1942 Dywedir fod morglawdd y Cob mewn cyflwr gwael. CPLI yn penderfynu cyfathrebu â Hugh J. Owen, Ysgrifennydd y Cyngor Sir i ddatgan bod llwybr cyhoeddus yn croesi'r traeth i'r penrhyn i groesi'r fferi i Abermaw. Pan adeiladwyd y rheilffordd, defnyddiwyd y llwybr o Gefnffos i'r bont. Nodir yr adeiladwyd y Cob ar hyd llinell y llwybr cerdded a bod y cyhoedd wedi defnyddio'r Cob yn ddirwystr ers iddo gael ei adeiladu.
- 08/10/1942 Datgan cofnodion CPLI fod Solomon Andrews wedi derbyn caniatâd i adeiladu'r Cob ar yr amod bod llwybr cyhoeddus arno.
- Mawrth 1943 Gohebiaeth gan ysgutor Ystâd Solomon Andrews i Gyngor Dosbarth Gwledig Dolgellau yn nodi fod yr ymddiriedolwyr yn barod i drosglwyddo

- Mawddach Crescent a'r ffordd a'r darn a oedd yn ei gysylltu â phont Abermaw. Dywedodd yr Ystâd ei fod hefyd yn barod i drosglwyddo'r system cyflenwad dŵr preifat ar yr amod y byddai'r Cyngor yn parhau i gyflenwi dŵr i'r tai ac yn derbyn pob rhwymedigaeth berthnasol. Fodd bynnag, nid oedd y Cyngor yn fodlon cymryd cyfrifoldeb am y ffordd o flaen Mawddach Crescent nac am y Cob oherwydd y costau sylweddol fyddai'n codi yn sgil erydu llanwol. Fodd bynnag, cytunodd y Cyngor dalu £500 i'r Ystâd am y system cyflenwi dŵr.
- Ebrill 1943 Cynhaliwyd trafodaethau ynghylch cau'r llwybrau cyhoeddus a'r ffyrdd cyhoeddus yn yr ardal i adael i'r lluoedd arfog gyflawni eu gwaith. Roedd hyn yn cynnwys llwybr Mawddach Crescent a'r Cob. Ni fyddai llwybr arall yn cael ei ddarparu yn lle'r un oedd yn cael ei gau, er roedd modd i'r cyhoedd wneud cais i'r Morlys am hawl tramwy arbennig.
- 11/02/1944 Cais i glirio tywod o'r llwybr gyferbyn â'r rheilffordd gan mai hwn oedd yr unig lwybr oedd ar gael ar ôl i'r Adran Ryfela gau'r llwybr oedd yn mynd heibio Mawddach Crescent.
- 15/12/1944 Rhestr ddiwygiedig o'r llwybrau cyhoeddus yn Ward Arthog gan gynnwys llwybr a ddisgrifir fel a ganlyn: **"Llwybr oddiwrth eglwys Arthog hyd ben y cei i lawr heibio gorsaf y rheilffordd Arthog drwy dir Fegla Fach heibio Mawddach Crescent croesi'r rheilffordd wrth Barmouth Junction hyd ben y clawdd llanw i ben y Penrhyn. Hefyd croesai'r llwybr hwn wrth Mawddach Crescent hyd y traeth, ond, yn awr hyd y clawdd llanw i bont y rheilffordd"** ac **"Llwybr y gefnffos yn arwain o'r briffordd gyferbyn a'r Castell croesi'r rheilffordd ar draws y Fawng heibio Mawddach Crescent"**.
- 16/11/1945 Adroddiad yng nghofnodion CPLl fod llwybr Mawddach Crescent ar agor eto. Adroddiad fod y llwybr o Mawddach Crescent i Bont Abermaw mewn cyflwr gwael - y mater i gael ei gyflwyno i'r Cyngor Sir.
- 10/10/1946 Cofnodion CPLl yn adrodd ar ôl i'r Môr-filwyr adael, fod tanc a adeiladwyd ganddynt yn llawn o ddŵr sefyll a'i fod yn peryglu iechyd. Hefyd, adroddwyd fod y sylfaeni concrid dal yno a'u bod yn peri rhwystr.
- 1949 Roedd Deddf Parciau Cenedlaethol a Mynediad i Gefn Gwlad 1949 yn ei gwneud yn ofynnol i ddangos hawliau tramwy cyhoeddus ar Fap a Datganiad Swyddogol. Roedd rhaid diffinio llwybrau troed cyhoeddus, llwybrau ceffyl cyhoeddus, neu 'Ffyrdd a Ddefnyddir fel Llwybrau Cyhoeddus'.
- Ebrill 1950 CPLl yn codi pryderon ynghylch cyflwr y Cob. Apêl wedi'i chyflwyno i Gyngor Sir Meirionnydd gymryd cyfrifoldeb am gynnal a chadw'r Cob.
- 1952 Paratowyd drafft o'r Map Swyddogol yn dangos hawl tramwy cyhoeddus honedig yng nghefn y tai ac yn rhedeg dros Fegla Fawr. Fe'i disgrifir fel Llwybr Cyhoeddus Rhif 25 ym Mhlwyf Llangelynin. Rhoddwyd y Map Drafft mewn cyfnod adnau ac roedd ar gael i'r cyhoedd ei weld am gyfnod o 5 mis. Hysbysebwyd rhybuddion cyhoeddus i'r perwyl hwn (dyddiedig 18/12/1952) yn y Cambrian News, Y Cymro a'r County Times. Ni dderbyniwyd sylwadau yn ystod y cyfnod hwn ynghylch y posibilrwydd fod hawl tramwy yn bodoli o flaen tai Mawddach Crescent a/neu ar y Cob.
- 11/05/1953 Llythyr gan William Roberts, Fegla Fawr, yn gwrthwynebu cynnwys Llwybr Rhif 25 ar y Map Drafft.
- 10/09/1953 Cadarnhad fod CPLl yn hawlio hawl tramwy dros Fanc y Fegla (Fegla Fawr) ac nid ar hyd gwaelod y llethr fel y nodwyd yn llythyr o

- wrthwynebiad Mr Roberts, dyddiedig 11/05/1953. Pennwyd gan CPLl fod yr olaf o'r ddau llwybr yn un preifat.
- 1955 Cynhaliwyd gwrandawriad lleol ar 19 Rhagfyr 1955 lle penderfynwyd gwrthod y gwrthwynebiad a dderbyniwyd gan Mr Roberts, Fegla Fawr gan adael y llwybr fel y'i marciwyd ar y map i sefyll.
- 1957 Arwydd wedi'i osod ger mynedfa Mawddach Crescent yn datgan "No parking allowed" "Private Road to houses only". CPLl yn penderfynu gofyn i'r Cyngor Sir godi arwydd gerllaw i ddangos llwybr cyhoeddus.
- 1957 Pryderon yn codi ynghylch cyflwr y bont ar y llwybr rhwng Mawddach Crescent a Phont Abermaw. CPLl ddim yn cydnabod fod y llwybr yn llwybr cyhoeddus. Llythyr gan Miss D. J. Roberts, Fegla Fawr, yn cael ei gyhoeddi yn "Y Dydd" yn cyhoeddi fod y morglawdd yn cau ar unwaith oherwydd ei gyflwr peryglus.
- 1958 CPLl yn honni fod yr arwyddion a osodwyd gan y Cyngor Sir wedi cael eu gosod yn y lleoliad anghywir. Y Cyngor Sir yn ymateb trwy ddatgan fod yr arwyddion wedi cael eu gosod yn unol â'r "Map".
- 1959 Ym mis Tachwedd 1959, ysgrifennodd preswylwyr Mawddach Crescent at y Cyngor Sir yn gwrthwynebu cynnwys llwybr cyhoeddus y tu ôl i'r tai ar y Map.
- 03/08/1960 Mewn gwrandawriad a gynhaliwyd yn Nolgellau ar 3 Awst 1960, penderfynwyd cadarnhau'r penderfyniad a wnaed mewn gwrandawriad blaenorol y dylai'r llwybr aros ar y Map i ddangos y llwybr yn rhedeg tu ôl Mawddach Crescent, yna dros boncen Fegla Fawr i Gyffordd Abermaw.
- 1967 CPLl yn derbyn llythyr gan aelod o'r cyhoedd ynghylch y llwybr sy'n rhedeg ar hyd y Cob a ddisgrifir yn y cofnodion fel colled enfawr i ymwelwyr. Fodd bynnag, nodir gan CPLl fod y llwybr yn "breifat".
- 1977 Llythyr gan gynrychiolwyr cyfreithiol Miss Roberts, Fegla Fawr, i Gyngor Sir Gwynedd ynghylch gwro Llwyr Rhif 25. Cyflwynwyd dau gynnig - (i) cyfeirio'r llwybr ar hyd y Cob a chysylltu â llwybr y rheilffordd i Forfa Mawddach (ii) cyfeirio'r llwybr ar hyd y ffordd i'r dwyrain o Fegla Fawr (cyfaddefwyd fod rhan ohono'n ffordd gyhoeddus) i gysylltu â'r llwybr cofrestredig yng nghefn Mawddach Crescent. Mae'n bosibl fod cyfarfod safle wedi cael ei gynnal ond mae'n eglur na aethpwyd â'r mater yn ei flaen.
- 1981/2 Cynhaliwyd adolygiad cyfnodol o'r Map Swyddogol yn gynnar yn wythdegau'r ganrif ddiwethaf a alluogodd gwneud rhai addasiadau i'r Map Swyddogol. Fel rhan o'r broses statudol, ymddangosodd Rhybudd Cyhoeddus yn y wasg leol ar 20/11/1981 yn rhoi cyfle i aelodau'r cyhoedd gyflwyno sylwadau. Cyflwynodd Miss Dorothy Jones Roberts wrthwynebiad ar 11/03/1982 i gynnwys rhan o Lwybr Cyhoeddus Rhif 25 a nodwyd ei fod wedi'i farcio ar gam. Ni dderbyniwyd unrhyw hawliad ynghylch hawl tramwy honedig o flaen Mawddach Crescent a thros y Cob.
- 1985 Rhoddwyd gwybod i Miss Roberts gan Gyngor Sir Gwynedd (29/10/1985) na chafodd y gwrthwynebiad a gyflwynwyd yn ystod yr Adolygiad ei ystyried yn ddilys ac roedd felly wedi'i wrthod. Gwahoddodd y Cyngor Miss Roberts i gyflwyno cais i wyro neu ddiddymu'r llwybr dan sylw. Cyflwynodd Miss Roberts gais wedi hynny i ddiddymu'r llwybr, ac ystyriwyd y cais gan Bwyllgor Llwyrbrau'r Cyngor ar 17/07/1986. Yn y Pwyllgor hwnnw, penderfynwyd gwrthod y cais ac awdurdodi dwyn achos yn erbyn y perchennog tir os na fyddai Llwyr Rhif 25 ar gael i'r cyhoedd.

- Hydref 2001 Derbyniodd Cyngor Gwynedd lythyr gan aelod o'r cyhoedd yn dweud fod mynediad o'r sarn ar Bont Abermaw wedi cael ei rwystro gan ffens weiran a oedd yn rhedeg o'r sarn i Orsaf Morfa Mawddach. Ymddengys fod y ffens dan sylw wedi cael ei chodi gan y Cyngor ym mis Ebrill 2001 (gyda chaniatâd y perchennog tir) i dynnu da byw o lwybr y rheilffordd er mwyn medru ei ailagor yn ystod cyfyngiadau'r Clwyf Traed a'r Genau. Ar ôl codi'r cyfyngiadau, deallir fod y perchennog tir wedi gwneud cais i'r ffens aros yn ei lle. Codwyd camfa fechan wedi hynny yn llinell y ffens i ganiatáu mynediad i'r Cob. Gwnaed y gwaith hwn er mwyn cynnal cyfanrwydd y ffens oedd yn cael ei difrodi gan gerddwyr a oedd yn ceisio camu drosti.
- Ionawr 2006 Llythyr gan breswlydd Mawddach Crescent yn gofyn i arwyddion "public footpath" gael eu gosod ar y ffordd sy'n rhedeg yng nghefn y tai ar y cyd â'r arwyddion Cymraeg er mwyn cyfeirio'r cyhoedd oddi wrth blaen y tai. Y Cyngor yn cytuno i osod arwyddion pictogram yn unol â'r arfer yng Ngwynedd ers tua 1977.
- Hydref 2006 Derbyniwyd llythyr gan breswlydd yn Abermaw yn gwrthwynebu fod giât ar ochr orllewinol y tai wedi cael ei rwystro a bod arwyddion wedi'u gosod y naill ben i'r tai yn datgan "Stop, Private Property, Please use the footpath to the rear of the houses". Roedd yr achwynydd o'r farn fod hawl tramwy wedi cael ei sefydlu. Mewn ymateb, datganodd Cyngor Gwynedd fod y llwybr wedi bod yn fater cynhennus ers tro a'u bod yn derbyn cwynion yn rheolaidd fod y perchennog tir yn herio cerddwyr yn yr ardal. Cynghorwyd yr achwynydd i wneud hawliad pe bai'n medru dod o hyd i ddigon o ddefnyddwyr fyddai'n medru hawlio hawl o'r fath heb gael eu herio. Ni wnaed unrhyw gais.
- 2010 Llythyr gan breswlydd o Abermaw ynghylch yr "hawl tramwy dadleuol" o flaen y tai yn Fegla Fawr yr honnir iddo gael ei ddefnyddio gan y boblogaeth leol ers sawl blwyddyn. Mewn ymateb, mae'r Cyngor yn cydnabod fod y cyhoedd wedi defnyddio llwybr yr hen dramffordd ond hefyd yn cynghori fod y perchennogion tir hefyd wedi herio'r cerddwyr o dro i dro. Awgrymir pe bai'r cyhoedd yn medru profi eu bod wedi defnyddio'r llwybr heb gael eu herio am o leiaf 20 mlynedd, y gellir cyflwyno hawliad am hawl tramwy cyhoeddus. Ni wnaed unrhyw gais.
- Chwefror 2013 Cysylltodd Fferm Fegla Fawr gyda'r Cyngor ym mis Chwefror 2013 yn gofyn i'r Cyngor gofrestru llwybr ar hyd y Cob i ochr ddeheuol traphont Abermaw yn lle rhan o Lwybr Cyhoeddus Rhif 13 sy'n rhedeg dros Fegla Bank. Mewn cyfarfod gyda chynrychiolwyr Fegla Fawr, awgrymodd y Cyngor y dylai Llwyr 13 gael ei wyro ar hyd yr hen dramffordd (sy'n rhedeg ar hyd ochr orllewinol Fegla Bank) gyda chysylltiad posibl i lwybr y draphont dros y sarn newydd (y tybir iddi gael ei hadeiladu gan Asiantaeth yr Amgylchedd). Ni ddaeth y perchennog tir a Chyngor Gwynedd i gytundeb ac felly ni aeth y mater yn ei flaen.
- Awst 2013 Llythyr gan aelod o'r cyhoedd yn holi a oedd y llwybr o flaen y tai wedi cael ei wyro i'r tu ôl. Cyngor Gwynedd yn ymateb gan ddatgan nad oes unrhyw wyriad wedi bod yn y lleoliad hwn a bod y llwybr dynodedig yn rhedeg y tu ôl i Fawddach Crescent. Awgryma Cyngor Gwynedd y dylid cyflwyno hawliad i gofrestru'r dramffordd os gellir profi fod y llwybr wedi cael ei ddefnyddio gan y cyhoedd yn ddirwystr am dros 20 mlynedd.
- Awst 2014 Mr Huw Roberts yn cyflwyno cais i gofrestru llwybr.